

Eitt utopískt (??) uppskot til nýggja stýrisskipan

Nú tingið hevur til viðgerðar uppskot um nýggja stýrisskipan fyri Føroyar, fari eg at ditta mær at koma fram við einum uppskoti afturat. Tað uppskotið, ið liggur á tingborði eru neyðugar broytingar og rættingar til verandi stýrisskipan – og allar meginreglur í tí uppskotinum: um býtið millum

lóggevandi og útinnandi valdið, um ábyrgd landsstýrismanna, um ógegni (inhabilitet), um parlamentarismu, o.s.fr. skulu sjálvandi eisini vera galdandi fyri ta stýrisskipan, ið eg her skal royna at leggja fram.

Men uppskotið, ið nú liggur frammi, loysir ikki øll vandamál,

t.d. um ábyrgdina hjá veljarafeløgnum – hvør skal tryggja, at tinglimir, ið hava gjørt seg sekar í politiskum misbrotum, ikki verða stillaðir uppáftur. Sum nú er, eru lokalu politisku veljarafelöginieitt slag av »klikum«, sum meir ella minni verða stýrd av politikkarum. Tí fáa vit ikki tað neyðuga út-

skiftið á listunum.

Og hvussu skulu vit tryggja, at tær atkvøðurnar, ið eru avgerandi á tingi, ikki koma frá varatinglimum ella eykavaldum tinglimum við kanska bara 50 atkvøðum aftanfyrir seg? – Ein tinglimur svarar jú vanliga til eini 800 atkvøðum, hvar eru hinir 700 farnar? Hava

slíkir tinglimir nakran veruligan myndugleika aftan fyri seg? Ella nakran demokratiskan rætt yvirhøvur? Uppskotið, ið eg her legg fram, loysir nokk ikki øll vandamál, men eg haldi tað er vert eina umrøða:

1. Føroyar eru eitt valdømi. Talið á lögtingslimum er 20. Valskeiðið er 4 ár. Løgtingsval fer fram um heystið. Løgtingsval kann ikki fara fram í úrtíð.

2. Løgmaður er eisini fólkavaldur. Valskeiðið er 5 ár. Løgmansval fer fram um várið. Løgmansval kann ikki fara fram í úrtíð, uttan so at lögmaður doyri.

(Løgtingsval og lögmansval koma tá sjáldan at vera í sama árið, men tá ið tað av og á verður so, er kortini hált á millum.)

3. Løgtingsval fer fram á henda hátt:

★ 2 ella 3 valumfar eru ★ Fyrsta valumfar er uppstillingarval. Veljarin fær ein blankan atkvøðuseðil, og skal skriva eitt navn á hann. (Navnið skal vera ivaleyst; t.d. fornavn, eftirnavn og bygðarnavn, møgulig eyðkennisnøvn ella eyknevni ella familju-

ella húsatilskiljingar, um neyðugt er. Allir atkvøðuseðlar, ið peika á ein persón, sum ikki kann mistakast og sum er valbærur, eru gyldigir.)

★ Persónar, sum í fyrsta valumfari fáa fleiri enn 50 atkvøður eru uppstillandi. (Kanska er líka gott til hetta uppstillingarvalið at brúka ta reglu, at tey 100 fólkin, ið hava flest atkvøður eru uppstillandi?) Uppstelingin skal vera liðug og almannakunngjörd í seinasta lagi eina viku eftir vali.

★ 2. valumfar verður tvær vikur eftir 1. valumfar.

★ Í øðrum valumfari eru øll tey vald, sum hava fingið meiri enn 5 % (t.e. 1 tjugundapart) av atkvøðunum. Persónur, ið hevur fingið meiri enn 10%, skal útpeika ein tinglim afturat sær, hevur hann fingið meiri enn 15%, skal hann útpeika 2 afturat sær. Tey, sum

hann útpeikar, nýtast ikki at vera millum tey uppstillandi. Um ikki 20 tinglimir verða valdir á henda hátt, verður eitt 3. valumfar eina viku seinni.

★ Í 3. umfari eru øll tey uppstillandi, sum høvdu meiri enn 1% av atkvøðunum í 2. umfari, men kortini ikki vórðu vald. Tey, sum hava flestar atkvøður eru nú vald – so mong, sum enn vanta í til tinglimatalið er 20.

★ Tey, sum í 3. umfari hava flestar atkvøður, uttan at verða vald, eru varalimir hjá tinginum – ikki hjá nøkrum ávisum tinglimi. Men varalimir koma bara í brúk, um ein tinglimur doyri ella tekur seg burtur úr politikki fyri restina av valskeiðinum.

4. Løgmansval fer fram á henda hátt:

★ Persónar bjóða seg fram til lögmansvalevni, og skulu teir hava 1000 stillarar. Hvørt valevni hevur eisini

eitt varaløgmansevni. Varaløgmansevni standa á atkvøðuseðlinum í parantes aftanfyrir løgmansevni. Eitt varaløgmansevni fær ikki sjálvstøðugt valstrið – og kann ikki fáa atkvøður fyri seg.

Uppstillingin skal vera liðug 14 dagar fyri valið.

★ 1, 2 ella kanska 3 valumfar.

★ Fær ein av teim uppstillandi meiri enn helvtina av atkvøðunum í fyrsta valumfari, er viðkomandi valdur. Fær eingin 50% av atkvøðunum verður 2. umfar eina viku seinni.

★ Til 2. umfar eru tey valevni uppstillandi, ið finga meira enn 20% av atkvøðunum í 1. umfari. Tann, ið fær yvir 50% er tá valdur. Fær eingin meira enn 50%, verður eitt 3. umfar eina viku seinni.

★ Í 3. umfari eru bara 2 valevni, tey bæði, ið finga flestar atkvøður í 2. umfari.

5. Løgmaður er leiðari fyri landsstýrinum. Løgmaður útnevnið eitt landsstýri við 5 limum (umframt lögmann) eftir eitt lögtingsval. Eitt lögmansval, fær ikki av sær sjálvum til nýtt landsstýri. Landsstýrið verður sitandi, so leingi tað ikki hevur fingið misálitisvátan frá lögtingslimum. Ein landsstýrslimur kann eisini fáa misálitisvátan.

Fær eitt landsstýri ella ein landsstýrslimur misálitisvátan frá tinginum, skal lögmaður útnevna eitt nýtt landsstýri ella nýggjan landsstýrslim.

Varaløgmaður kemur bara í embætið, um lögmaður er uttanlands ella illa sjúkur.

6. Landstýrslimur fær dupluta tingmannaløn. Tinglimur kann vera landstýrslimur, men fær tá bara landsstýrsløn. Um landsstýrslimur sigur tingsessin frá sær fyri alt

valskeiðið kemur ein av varatinglimunum inn, men landsstýrslimurin kann tá ikki taka sætið aftur á tingið, sjálvt um hann verður settur frá landsstýrissessinum í úrtíð.

7. Listi verður gjørdur yvir mál, ið tingið ikki kann avgreiða, men sum altíð skulu til fólkakræftu: t.d. spurningar um ríkissamgongur ella ríkisslit, broytingar í stýrisskipanini, broytingar í kommunustýrisskipanini. Øll onnur mál, ið lögð verða fyri tingið, skal tingið taka støðu til.

8. Fólkakræftu eftir pkt.7 skulu vera lýstar við 14 daga varningi, spurningarnir skulu altíð vera orðaðir, so veljarin kann svara við ja ella nei. Vanligur meiriluti avgerð atkvøðugreiðsluna.

Onkur spyr kanska: hvønn leiklut hava politiskir flokkar í slíkari stýrisskipan? Jú, teir verða vanligir fólksligir áhugafelagsskapir, sum fólk, ið hava felags áskoðanir um, hvussu landið skal stýrast, kunnu taka seg saman í. Vit kunnu kalla flokkarnar meiningarfelagsskapir. Teir hava onga beinleiðis ávirkan á uppstillingina, men kunnu sjálvandi peika á nakrar persónar. Tað er veljarin við sínum blanka atkvøðuseðili í fyrsta valumfari, ið ger av uppstillingina.

Allir fólksligir felagsskapir verða tá týðuliga politiskir. Tí allir felagsskapir, t.d. fakfeløg, fráhaldsfeløg, seithúsafelag, arbeiðsgevarafeløg, fríðarfeløg, upplýsingarfelagsskapir, kommunufelagið og átrúnaðarlígr felagsskapir, ja enn tá familjur kunnu jú peika á persónar at stilla upp. Tað er kanska einki nýtt í tí! Men eftir hesi skipanini verður tað vanligi veljarin, ið ger uppstillingina av.

Og onkur spyr: hvussu við smábygdum og teim ymsu valdø-

munum, ið nú hava eina ávirkan? Ja, eingin verður valdur bara til at tæna sínum valdømi, men kortini verða nokk ikki allir tinglimir valdir í høvudsstaðarøkkinum, tí um ein tinglimur skal hava 5 % av atkvøðunum – og í mesta lagi 35 % eru jú í høvudsstaðarøkkinum, so skuldi vandin fyri, at bara fólk haðani vórðu vald, ikki verið so stórur. Hugsast kundi til dømis, at útoyggjar og smábygdir peikaðu á ávisan persón í felag. Fugloyingar einsamallir fáa jú, sum er, ongan man valdan, men fugloyingar, svínoyingar, mykinesmenn, hestmenn, kalsoyingar og skúvoyingar kundu jú við stuðuli frá sínum útlagnu bygdamonnum í høvudsstaðarøkkinum og á størplássunum fingið fleiri mans!!

Fyrirminurin við hesi skipan hevði verið, at tú fæst persónar, ið kundu ábyrgdast fyri sín politikk. Tí nú var eingin flokkur ella floksdisiplin at krúpa inn undir. Ein maður var ein maður. Hvør tinglimur er valdur við sínum egnu atkvøðum – og ikki við samanskravaðum atkvøðum úr ymsum

valdømunum ella frá teimum, ið stóðu longur niðri á listanum. Sum nú er kann hugsast, at ein persónur við høgum persónligum atkvøðutali hjálpir sínum egnu mótstøðumonnum í flokkinum inn.

Veljarin, sum býr í Tórshavn, men hevur ikki álit á nøkrum av teim uppstillandi haðani, kann eftir hesum uppskotinum seta sín kross fyri einum álitisfólki úr Sandoyinni ella Norðoyggjum í staðin. Allir tinglimir koma eftir hesum uppskoti at hava nógvar atkvøður – og teir, ið hava meiri enn nokk til sín sjálvs, kunnu gera av, hvørjir aðrir skulu koma inn við teirra atkvøðum. Sostatt skulu allir persónar standa sjálvir til svars fyri sínum avgerðum. Persónar við nógvum atkvøðum kunnu tala við størri myndugleika. Og kunnu beinleiðis ábyrgdast við komandi val.

Hvussu við politiskum flokkum á tingi? Jú, persónar, ið halda seg til somu politisku áskoðanir kunnu sjálvandi taka seg saman í flokkar ella samgongur á tingi, eftir at teir eru valdir, – men heldur

ikki her hevur tað nakra beinleiðis ávirkan á landsstýrismeirluta ella uppstilling til komandi val.

Hvussu við valstriðum – og er ikki sjálvandi valið við upp til trimum valumfórum ikki ov roksut og tífarkrevjandi? Ja, valstriðið kemur jú at byrja, so skjótt onkur bjóðar seg fram til valevni, ella felagsskapir byrja at peika á persónar. Men veruligt valstrið millum tey uppstillandi verður bara ta seinastu vikuna áðrenn 2. valumfar – og so møguliga eina viku afturat – og so eingin verður neyðugt. Tað kann eisini hugsast, at onkur verður uppstillandi, ið einki valstrið hevur ført – og verður valdur uttan at hava ført nakað valstrið – og slíkir persónar eru nokk ikki teir ringastu at fáa at stýra landinum! Annars er eftir hesum uppskoti í mesta lagi 4 vikur millum uppstillingarvalið og seinasta valumfar – og tað er minnið enn í núverandi skipan.

Einasti munurin er, at veljarin eftir hesum uppskoti skal til valborðið 2 ella 3 ferðir – men ger hann ikki fegin tað, um hann aft-

urfyri fær poliúkkrar, ið tora at taka eina ábyrgd og persónliga koma at standa veljarunum til svars?

Hetta kundi verið ein skipan, ið betur hóskaði til eitt so lítið samfelag sum okkara, har øll meir ella minni kenna øll. Tað er ikki neyðugt at hava eina listauppstilling, har nøkur ódemokratisksk veljarafeløg gera av, hvør stillast skal upp.

Eisini er stýrisskipanin, sum her er skotin upp biligari: færri tinglimir og landsstýrslimur, og eingir varalimir ella dupluttønt landsstýrslimur. Tann nógv umrøddi ferða- og dagpeningurin kundi verið útgoldin eftir veruligum brúki. Kanska høvdu hotellgistingarnar tá verið fleiri, men so hevði tað verið eitt slag av stuðli til ferðamannavinnuna!!

Tað kundi verið áhugavert at fingið eitt orðaskifti um hesa ella onkra aðra skipan, ið betur var lagað til eitt lítið samfelag við smáum bygdadæindum. Og sum ikki var ov dýr.

Thorben Johannesen